

STRANDSKONINGEN UTMED NYKÖPINGSÅN INOM

KVARTERET ÅKROKEN

En arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i fornlämning Nyköping 231:1 inom fastigheten Väster 1:1 i Nyköpings socken och Kommun, Södermanland

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Rapporter från Arkeologikonsult 2016:3018

STEFAN GUSTAFSSON

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Igenläggning av provgroparna utmed strandskoningen vid Behmbron.

ALLMÄNT KARTMATERIAL: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003

© Arkeologikonsult 2016

Detta verk är licensierat under en Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell Licens. Licens texten finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv> eller genom att skriva till Creative Commons, 543 Howard Street, 5th Floor, San Francisco, California, 94105, USA.

STRANDSKONINGEN UTMED NYKÖPINGSÅN INOM

KVARTERET ÅKROKEN

En arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i forn-
lämning Nyköping 231:1 inom fastigheten Väster 1:1 i Nyköpings socken
och Kommun, Södermanland

STEFAN GUSTAFSSON

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Rapporter från Arkeologikonsult 2016:3018

SAMMANFATTNING

Arkeologikonsult har utfört en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning inom fornlämning 231:1 i kvarteret Åkroken på fastigheten Väster 1:1 i Nyköping stad. Undersökningen föranleddes av att Nyköpings kommun, Gata/Park/Hamn, planerar att återställa markytor som påverkats av markarbeten som genomförts under senare år. En viktig del av dessa återställningsarbeten berör strandskoningen på den norra och västra sidan av Nyköpingsån från Behmbrogatan och vidare mot Östra Trädgårdsgatan.

Syftet med undersökningen var att fastställa och dokumentera strandskoningens grundkonstruktion och klarlägga om den ligger på en rustbädd av träpålar. Den arkeologiska undersökningen visade att det strandnära området från Behmbron och 40 meter nedströms saknar tydliga indikationer på bevarade träkonstruktioner. Utfyllnadsmassor, kulturlager och platsens stratigrafi dokumenterades. Längre nedströms kan det däremot finnas lämningar efter ett hamnläge.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	4
INLEDNING	7
BAKGRUND	7
UTFÖRANDE	8
RESULTAT	9
Provgrop 1	9
Provgrop 2	10
AVSLUTANDE DISKUSSION	11
REFERENSER	12
ADMINISTRATIVA OCH TEKNISKA UPPGIFTER	13

Figur 1. Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000. Översikt: Terrängkartan i skala 1:50 000.

INLEDNING

Arkeologikonsult har utfört en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning inom fornlämning 231:1 i kvarteret Åkroken på fastigheten Väster 1:1 i Nyköping stad (figur 1). Arbetet utfördes under våren 2016. Undersökningen föranleddes av att Nyköpings kommun, Gata/Park/Hamn, planerar att återställa markytor som påverkats av markarbeten som genomförts under senare år. En viktig del av dessa återställningsarbeten berör strandskoningen på den norra och västra sidan av Nyköpingsån från Behmbrogatan och vidare mot Östra Trädgårdsgatan. Beslut i ärendet togs av Länsstyrelsen i Södermanlands län (Dnr: 431-2186-2016).

Syftet med undersökningen var att fastställa och dokumentera strandskoningens grundkonstruktion och klarlägga om den ligger på en rustbädd av träpålar. Två provgropar grävdes med hjälp av en mindre grävmaskin till ett djup av 2,2 till 2,4 meter. Utfyllnadsmassor, anslutande kulturlager, stratigrafi och fynd dokumenterades. Undersökningen kunde inte belägga några träkonstruktioner inom det strandnära partiet omedelbart nedströms Behmbron. Grävningen utfördes tillsammans med Stefan Aronsson från ÅF som även utarbetat instruktion för provgropsgrävningen (Aronsson 2016).

BAKGRUND

Den nuvarande strandskoningen byggdes i början av 1900-talet (Pettersson 2006). Flera ras har under årens lopp lett till renoveringar av strandskoningen i syfte att förstärka konstruktionen utefter Nyköping-

sån. Uppenbarligen har det funnits äldre strandskoningar av varierade längd vilket framgår av äldre bildmaterial (figur 2).

Figur 2. Vykort som visar kvarteret Åkroken med en vällagd strandskoning upp mot Behmbron, troligt 1860-tal. Södermanlands museum negativ nummer R 4/88-9.

De två provgroparna placerades inte långt från den arkeologiskt välundersökta delen av kvarteret Åkroken. En tidigare utförd förundersökning påvisar att kvarteret inrymmer lämningar från åtminstone 1100-tal till modern tid. Området närmast strandskoningen består av drygt 2 meter tjocka lager från modern tid (Beronius Jörpeland 2010, Bäck 2014, Westberg 2015). Under 1100-talet var Nyköpingsån betydligt bredare och i kvarteret Åk-

roken stod vattenlinjen i höjd med 3 meterskurvan över havet. Under 2006 genomfördes förutom kart- och arkivstudier även provborrningar med skruvborr. Vid provborrningarna visade det sig att det finns djupt liggande kulturlager i relativ närhet till strandskoningen. Dessa sträcker sig från cirka 2,80 meter under dagens markyta och vidare ner till 4.40 meters djup (Pettersson 2007, bilaga 7 och bilaga 11 borrhpunkt 7, 10 och 13).

UTFÖRANDE

Två provgropar grävdes utmed strandskoningen nära Behmbron efter att buskvegetationen avlägsnats (figur 3 och 4). Groparnas storlek uppgick till 3 x 1,5 meter och djupet stäckte sig ner till mellan 2,2–2,4 meter. Djupet motsvarade den nivå där vatten från Nyköpingsån börjar tränga in i groparna. Utfyllnadsmassorna utmed strandskoningen var instabila och sektionerna kunde inte finrensas eftersom risken för ras var uppenbara. Det fanns heller

ingen möjlighet för släntning på grund av det begränsade arbetsområdet (figur 4). Sektionerna dokumenterades från schaktkanten med fotografering och beskrivning. De uppgrävda massorna undersöktes successivt och dateringsindikerande fynd analyserades och dokumenterades, varefter det kasserades.

Slutligen övervakades igenläggningen av provgroparna.

Figur 3. Provgroparnas läge på Fastighetskartan. Skala 1:1 500.

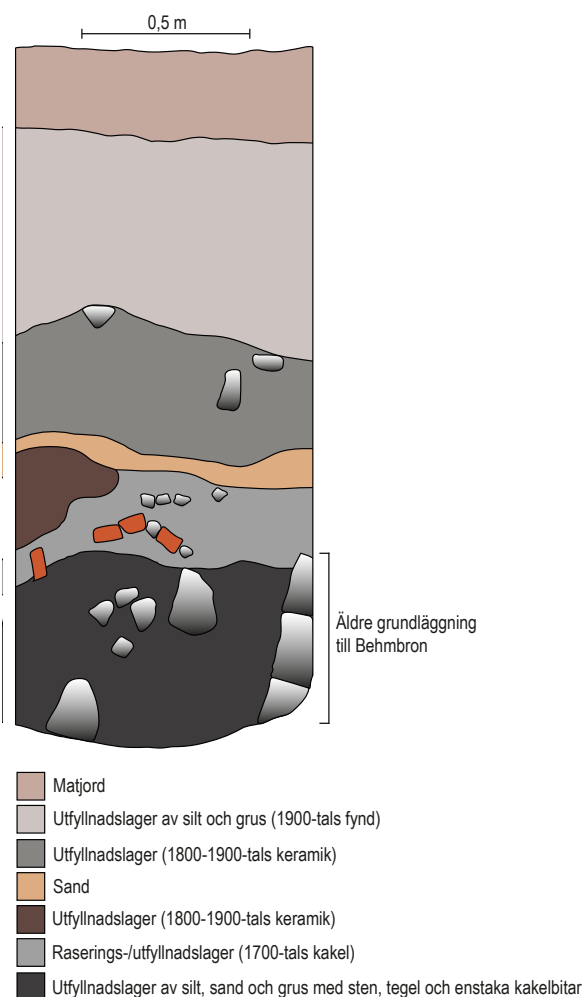
Figur 4. Rensning av vegetation inför provgropsgrävning med Behmbron till höger i bild.

RESULTAT

Provgrop 1

Gropen mätte 3 x 1,5 meter och låg 2 meter innanför strandskoningen nära brofästet till Behmbron (figur 3). Gropens djup uppgick till 2,20 meter vilket var den nivå vatten började tränga in, dels genom en äldre dagvattenledning som grävdes av och dels från ån. Djupet ansågs tillräckligt för att ÅF skulle kunna bilda sig en uppfattning om grundkonstruktionen.

Lagerföljden framgår av figur 5. Överst fanns sandblandad matjord och under denna ett lite mäktigare utfyllnadslager med bland annat tegel och 1900-tals keramik. Därunder fortsatte ett omrört utfyllnadslager med kulturjord med inslag av mindre tegelbitar, sot, kol och enstaka trärester. En keramikskärva kunde dateras till omkring sekelskiftet 1800–1900. En tunn men tydlig lins av sand följer på detta och därunder olika utfyllnadslager med bland annat tegel, bruk, sot, kol och enstaka trärester. I ett av de djupare liggande lagren hittades grönt kakelugnskakel som bör ha en datering till 1700-tal (figur 6). I provgropens nordöstra kortsida framkom även den grundläggningen till den äldre Behmbron som hade en något annan sträckning jämfört med dagens brokonstruktion.

Figur 5. Sektion av provgrop 1. Sektionsritning gjord utefter foto pga rasrisk i schaktet.

Figur 6. Kakel och keramik från provgrop 1 och 2.

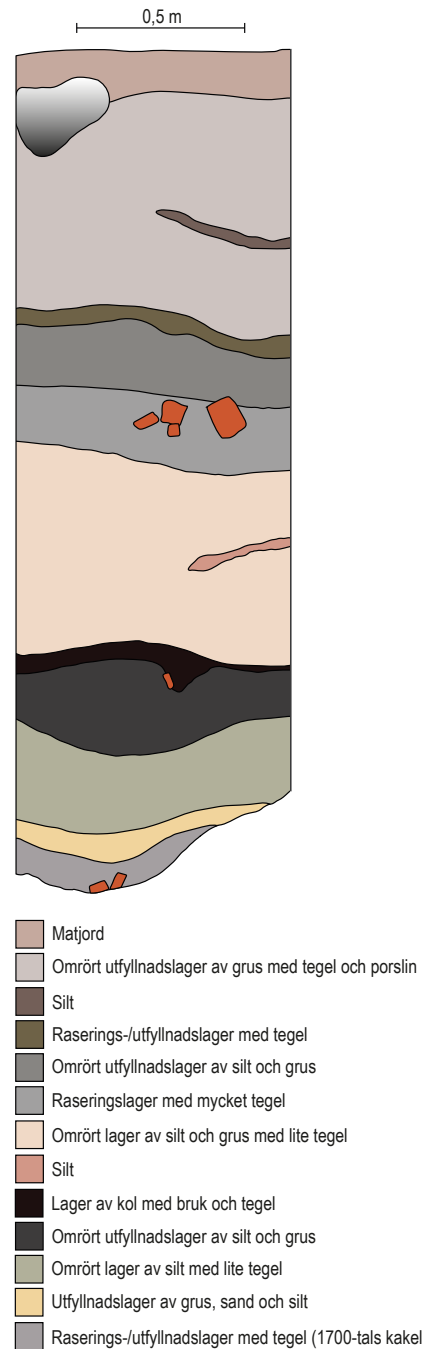
Lagerföljden stämmer väl överens med det borrprov som togs i närheten av provgroparna (Petterson 2006). Beskrivningen av borrkärnan för borrpunkt 13 visar att under de utfyllnadslager som dokumenterats i provgroparna fortsätter lagerbildningen med ett dryga metertjockt och vattendränkt kulturlager med mycket träflis. Inga träkonstruktioner kunde konstateras i samband med provborrningen för denna provpunkt.

Provgrop 2

Gropen mätte 3 x 1,5 meter och låg cirka 2 meter nedströms provgrop 1 och cirka 1 meter innanför strandskoningen (figur 3). Gropens djup uppgick till 2,40 meter vilket var den nivå som vattnet började tränga in från Nyköpingsån. Djupet ansågs tillräckligt för AF skulle kunna bilda sig en uppfattning om grundkonstruktionen.

Lagerföljden framgår av figur 7. Lagerföljden i provgrop 2 liknar den i grop 1 med olika utfyllnadslager. I de översta lagren återfanns en del 1900-talskeramik och i botten fanns lager med tegelkross och 1700-talskakel. Visserligen är keramik och kakel en indikation på ålder men eftersom det rör sig om omdeponerat utfyllnadsmaterial så säger dessa fynd inget om när materialet deponerades på platsen. Det är inte en allt för vågad slutsats att anta att utfyllnaden skett i samband med uppbyggnaden av strandskoningen i början av 1900-talet.

Det fanns inga träkonstruktioner i provgrop 2 men det går inte utesluta att det kan påträffas på större djup. I samband med provborrningarna påträffades timmer på ett djup av 3,4–4,6 meter från en prov-

Figur 7. Sektion av provgrop 2. Sektionsritning gjord utefter foto pga rasrisk i schaktet.

punkt cirka 40 meter nedströms provgrop 2 (Petterson 2007, bilaga 11 provpunkt 10). Det är inte klarlagt om timret kom från rustbädd eller någon annan typ av konstruktion.

I samband med en restaurering av kajen norr om Hamnbron som ligger nedströms kvarteret Åkroken i anslutning till hamnen påträffades en rustbädd

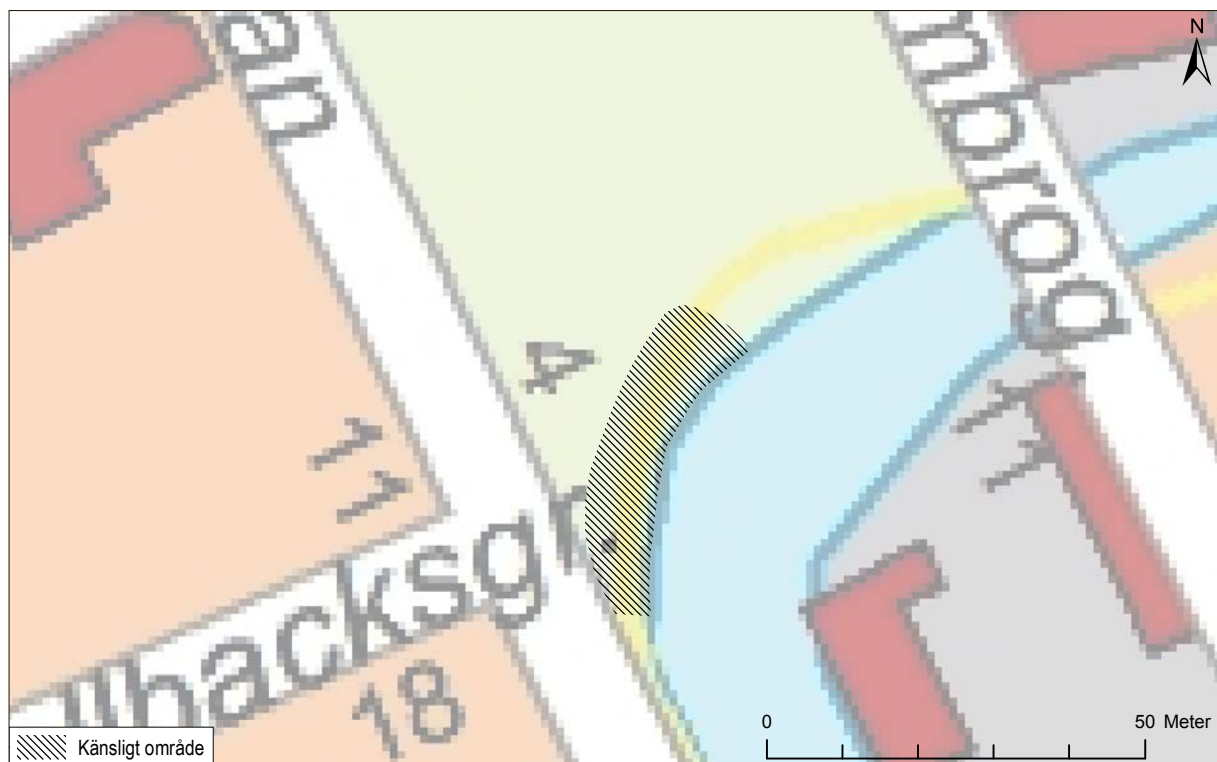
som var stadd i förruttning vilket orsakat sättnings-skador i området (Pettersson 2006). Liknande sättningar har visserligen inte dokumenterats inom un-

dersökningsområdet för provgropsgrävningen. Men det finns uppenbarligen rustbäddar under delar av den nuvarande strandskoningen.

AVSLUTANDE DISKUSSION

Utifrån resultatet av provgropsgrävningen, provborrningarna samt tidigare utförda arkeologiska undersökningar i området kan man dela in den berörda sträckan i olika känsliga områden (figur 8). Utmed strandskoningen ska en så kallad spontning utföras med syftet att öka stabiliteten i marken utmed Nyköpingsån, vilket också är en grundförutsättning för att kvarteret ska kunna återställas. Området från Behmbron och 40 meter nedströms saknar tydliga indikationer på bevarade träkonstruktioner. Längre nedström kan det däremot finnas lämningar efter

ett hamnläge (Beronius Jörpeland 2010, Beck 2014, Westberg 2015). Bland annat har rester efter två större båthus påträffats i området. Detta område är idag urschaktat och bebyggt med ett garage. Lämningarna ligger en bit från Nyköpingsåns nuvarande strandskoning och berörs inte av det tänkta spontningsarbetet. Men det kan finnas äldre brygglämningar eller andra träkonstruktioner närmare dagens strandskoning vilket timret från borrprov nummer 10 också tyder på (Pettersson 2007 bilaga 7 och bilaga 11 borrpunkt 10).

Figur 8. Känsligt arkeologiskt område markerat på Tätortskartan. Skala 1:1 000.

REFERENSER

- ARONSSON, S. 2016. *Instruktion provgroppsgrävning – Kv Åkroken. Nyköpingsån vid Slottsgatan*. ÅF Infrastructure. Stockholm.
- BÄCK, M. 2014. *Nyköping och den tidiga urbaniseringen i östra Skandinavien*. Situne Dei. Årsskrift för Sigtunaforskning och historisk arkeologi 2014. Sigtuna Museum.
- BERONIUS JÖRPELAND, L. 2010. *Medeltida kultur-lager vid åbrinken. Södermanland, Nyköping socken, kvarteret Åkroken 4, RAÄ 231*. UV Mitt, Rapport 2010:35.
- PETTERSSON, B. 2006. *Hamnbron. Nyare tid. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 231, Stadsäga 1:18, Nikolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län*. Sörmlands museum. Arkeologiska meddelanden 2006:05.
- PETTERSSON, B. 2007. Arkivrapport. Delrapport 1. Förenklad rapport rörande arkeologisk förstudie inom kvarteret Åkroken, Verkstaden, Mejeriet och Nyköpingsbruk, fornlämning 231:1, Nikolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Sörmlands museum.
- WESTBERG, T. 2015. *Naust – the boathouses of Nyköping and the echoes of power*. Meta 2015. Historiearkeologisk tidskrift. Uppsala.

ADMINISTRATIVA OCH TEKNISKA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	3018
Länsstyrelsens dnr:	431-2186-2016
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2016-04-11
Beställare:	Nyköpings kommun
Typ av undersökning:	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Utförandetid, fältarbete:	April 2016
Län:	Södermanlands län
Kommun:	Nyköpings kommun
Socken:	Nyköpings socken
Fastighet:	Väster 1:1
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Projektledare:	Stefan Gustafsson
Fältarkeolog:	Stefan Gustafsson
Rapportansvarig:	Stefan Gustafsson
Planer och layout:	Medea Nyström Huuva
Kvalitetssäkring:	Michel Carlsson
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

Rapporter från Arkeologikonsult 2016:3018